

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Argo Lauk

KK030

VANGISTUSEST TINGIMISI ENNETÄHTAEGNE
VABASTAMINE VANGIDE VÄHENDAMISE
MEETMENA

Lõputöö

Juhendaja:

Piret Kasemets, MA sotsiaaltöö

Tallinn 2006

ANNOTATSIOON

Käesolev lõputöö on koostatud Eesti keeles ja koosneb 40 ühepoolsest lehest.

Võtmesõnadeks on: kinnipeetav, kriminaalpoliitika, retsidiivsus, vangistuse ebaefektiivsus, tingimisi ennetähtaegne vabastamine ja vangide vähendamine.

Lõputöö eesmärgiks on selgitada vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise suurendamise võimalusi Eestis, otsides vastust küsimusele, kuivõrd on võimalik olemasoleva seadusliku regulatsiooni raames suurendada ennetähtaegselt vabastatavate arvu. Uurimisandmete kogumiseks ja analüüsiks kasutatakse käesolevas töös nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset meetodit. Uurimistöö käigus võrreldakse kahte gruppi kinnipeetavaid. Esimese grupi moodustavad kinnipeetavad, kellel on juba võimalus ennetähtaegselt vabaneda, kuid kes ei ole mingil põhjusel ennetähtaegselt vabanenud. Teise grupi moodustavad kinnipeetavad, kelle ennetähtaegne vabastamise võimalik tähtaeg ei ole veel kätte jõudnud. Uurimise käigus otsitakse põhjusi, miks ei ole esimese grupi kinnipeetavad vabanenud ja kas need asjaolud on ka teisel grupil. Ja lõpus prognoositakse 2006.aasta tingimisi ennetähtargsete vabastatute vangide arv.

Lõputööga jõuti järeldusele, et tingimisi ennetähtaega ei vabanenud osad kinnipeetavad, kuna:

- kinnipeetavatel oli probleeme distsipliiniga;
- kinnipeetavate pikk kriminaalne karjäär;
- kinnipeetavatel ei olnud vabanemise korral elu- või töökohta;
- karistusaja lõpp on liiga lähedal TEV esimesele võimalikule ajale, mistõttu TEV taotlust ei tehti;
- üks osa kinnipeetavatest ei saagi võimalust ennetähtaegseks vabanemiseks;
- prognoosi kohaselt on ennetähtaegselt 2006.a võimalik vabaneda 621 kinnipeetaval.

Vangide vähendamine on hetkel Eestis üks kriminaalpoliitilisi probleeme. Seega on lõputöö tulemusi ja ettepanekuid võimalik võtta arvesse edasiste poliitiliste protsesside käigus, mis käsitlevad vangide vähendamist.

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	4
1. KRIMINAALPOLIITIKA.....	6
1.1. Karistuspoliitika	7
1.1.1. Eesti Karistuspoliitika	8
1.2. Eesti kriminaalpoliitilised programmid ja arengukavad.....	10
1.2.1. Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine	10
1.2.2. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010	11
1.2.3. Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2010	12
1.2.3.1.Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused	13
1.3. Vangistuse mõju	14
1.4. Kuritegevuse retsidiivsus.....	16
2. UURIMISPROBLEEMI ASETUS JA METOODKA	18
3. UURIMISANDMETE ANALÜÜS.....	21
3.1. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise õiguslik raamistik.....	21
3.2. Statistiline ülevaade võimalikest ennetähtaegsetest vabanejatest	22
3.3. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus – teemaintervjuu vanglaametnikuga	25
3.4. Tingimise ennetähtaegset vabanemist välistavad/takistavad asjaolud - kinnipeetavate isikute toimikutega tutvumine ja Tartu Vangla kinnipeetavate intervjueerimine	27
3.5. 2006.a tingimisi ennetähtaegselt vabastatute arvu prognoos.....	31
KOKKUVÕTE	33
PE3IOME	35
KASUTATUD KIRJANDUS	37
LISA 1	40

SISSEJUHATUS

Tingimisi ennetähtaegne vabastamine on juba aastakümneid olnud üheks kriminaalpoliitika osaks Euroopa riikides. Esmakordselt kehtestati seadusega tingimisi ennetähtaegne vabastamine Euroopas 1885. aastal Prantsusmaal (Sootak & Pikamäe 2001:155). Samas oli Inglismaa vanglates 1857. aastaks välja kujunenud progressiivsüsteem, kus kolme neljandiku karistusaja ärakandmine viis kinnipeetava hea käitumise puhul tema ennetähtaegse vabastamiseni (Laubenthal 1998:36, ref Sootak & Pikamäe 2001:85). Seega olid ilmingud tingimisi ennetähtaegse vabastamise suunas juba enne Prantsusmaa seadusandluses kasutusele võetud süsteemi. Prantsusmaa seadusandja ainult täiendas ennetähtaegset vabastamist sellega, et kinnipeetavale pandi ka tingimused peale ning nende tingimuste rikkumise korral oleks kinnipeetav pidanud karistuse lõpuni kandma. Ka Eesti Vabariigis on tingimisi ennetähtaegne vabastamine (edaspidi TEV) olnud kriminaalpoliitika osaks juba Eesti Vabariigi algaastatest, kui tollaegse riigikogu poolt võeti 12.veebruaril 1931. aastal vastu “Vangistuseseadustik” (Sobols 2004:6-7).

Käesoleval ajal on Eesti Vabariigis üheks kriminaalpoliitika suunaks vangide arvu vähendamine. Põhjuseks on asjaolu, et Eestis on vangide suhtarv saja tuhande elaniku kohta erakordselt kõrge (Traat 2005:44). Antud probleemi lahendamiseks on koostatud Justiitsministeeriumi poolt arengukava aastani 2010, mille üheks osaks on suurendada ennetähtaegselt vabastatavate vangide arvu. Autori poolt valitud teema uuribki, millised on võimalused alandada Eestis kinnipeetavate arvu, kasutades selleks tingimisi ennetähtaegset vabastamist tihedamalt, kui seda on tehtud seni.

Varasemalt on korrektsiooni eriala lõpetanute poolt analüüsitud tingimisi enne tähtaega vabastamise korda (Karuauk 2000) ja tingimisi ennetähtaega vabastamist Murru Vangla näitel (Sobols 2004). Esimese lõputöö puhul on tegu teooria uurimisega, teise puhul praktilise uuringuga. Seni ei ole uuritud, millised on võimalused vangide ennetähtaegse vabastamise suurendamiseks ning põhjuseid, mis takistavad TEV suurema kasutamise.

Käesoleva töö eesmärgiks on selgitada vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise suurendamise võimalusi, otsides vastust küsimusele, kuivõrd on võimalik olemasoleva seadusliku regulatsiooni raames suurendada ennetähtaegselt vabastatavate arvu.

Sellest tulenevalt tõstatab töö autor hüpoteesi, et praegust tingimisi ennetähtaegselt vabanejate arvu on olemasoleva seadusandluse juures võimalik suurendada poole võrra.

Käesolevas uurimistöös teoreetilises osas antakse ülevaade praegusest kriminaalpoliitikast, sealhulgas karistuspoliitikast, Eesti kriminaalpoliitilistest arenguprogrammidest, vangistuse mõjust, retsidiivsusest.

Uurimistöõ empiirilises osas kirjeldatakse uurimistöõ metoodikat ja antakse edasi uurimistöõ tulemusi ning toimub nende analüüs. Uurimuse läbiviimiseks kasutas käesoleva töö autor nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset uurimismeetodit. Uurimistöõ aineastiku moodustavad õigusaktide tekstid, statistilised andmed, vangla dokumentatsioon ning teemaintervjuud. Intervjueeritavateks on 1 vanglaametnik ning 14 kinnipeetavat. Kvantitatiivne analüüs hõlmas 2238 kinnipeetava statistiliste andmete analüüsi.

1. KRIMINAALPOLIITIKA

Kriminaalpoliitikale mõeldes tuleb autoril esimese mõttena pähe “Karistuseseadustik” (edaspidi KarS) ja sellega seotud teised seadused. See seadus sätestab ju teod, mis on kriminaalkorras karistatavad ning need on vastu võetud meie rahva käest selleks mandaadi saanud poliitikute poolt. Seega peaks kriminaalkorras karistamist reguleerivad seadusaktid peegeldama kriminaalpoliitika hetke olukorda. Samas on seaduste muutmine üks väga keeruline protsess, mis võtab tavaliselt tohult aega ja inimressurssi. Sellest tulenevalt ei pruugi hetkel kehtivad õigusaktid peegeldada täpselt reaalselt olukorda kriminaalpoliitikas. Samuti on seadusaktid ainult paberile kantud sõnumid, mis annavad tegelikult tihtipeale ainult algseid juhtnööre, kuidas käituda. Seaduse punkte on ju võimalik tõlgendada mitmel moel. Loomulikult peaks tõlgendamisel õige olema ainult üks variant, kuid kokkuleppele jõudmisega on vahel raskusi. Kui pooled ei jõua tõlgendamisel kokkuleppele, siis on võimalik, et läbi kohturägistiku võib probleemi arutamine jõuda Riigikohtusse. Riigikohtu poolt vastu võetud tõlgendus on ka lõplik ja selle kaudu luuakse pretsedent ning seda võetakse edaspidisel seaduste tõlgendamisel arvesse. Samas on juhtumeid, kus Riigikohus on sarnaste juhtumite puhul võtnud erineva seisukoha. Ühesõnaga muutnud oma eelmist seisukohta. Sellest järeldeb autor, et kriminaalpoliitika muutub aja möödudes isegi ilma seadust otseselt muutmata ning kriminaalpoliitika mõiste ei piirdu ainult seadustega. Mis see kriminaalpoliitika siis ikkagi on?

E. Mezger (1934:14, tsit Sootak 1997:19) väidab, et: “Kriminaalpoliitika on oma olemuselt algusest peale mitte ontoloogiline olemisteadus, vaid aksioloogiline väärtusteadus. Temas valitseb väärtustamine. Tema kriminoloogialist laadi olemis-koostisosad kui olemissuhted alluvad kriminaalpoliitilisele eesmärgipärasusele”. Keeruline definitsioon, millest sügavalt süüvimata ei ole võimalik õiget iva leida. Kriminaalpoliitika mõiste kasutusele võtnud Feuerbach (1840:21, ref Raska 2002:162) seletab kriminaalpoliitikat palju lihtsamalt, tuues tema peamiseks ülesandeks uute kriminaalseaduste ette valmistamise. Seega sobitub autori esialgne arvamus kriminaalpoliitika olemusest kriminaalpoliitika algupärase olemusega, kuna kriminaalalased seadused peegeldavadki sel juhul ju kriminaalpoliitikat. Kuid aastate jooksul on see mõiste siiski avardunud. Tänapäeval käsitletakse kriminaalpoliitikat kui kuritegevuse vastase võitluse eesmärkide püstitamist läbi kriminaalseaduste ning nende eesmärkide

saavutamiseks vajalike vahendite valimist ja tema ülesandeks on kuritegevuse vastane võitlus (Sootak 1997:28, 33).

Seega on kriminaalpoliitika kogu poliitiline tegevus, mis on suunatud kuritegevusega võitlemisele. Kriminaalpoliitika hõlmab sel juhul endas nii karistuspoliitikat, kui ka poliitilisi otsuseid, mis mõjutavad kuritegelikule teele sattunud isikute ühiskonda sulandumist ja kuritegevuse ennetamist ehk kriminaalpreventsiooni. Tänapäeva Eestis tegeleb kurjategijate ühiskonda aitamisega osaliselt kriminaalhoolduse süsteem. See on osa kuritegevuse ennetamise süsteemist. Erialases kirjanduses on kriminaalpreventsioon kui praktiline tegevus kuritegevuse ärahoidmiseks ja kontrollimiseks, kuid täpset kriminaalpreventsiooni mõistet ei ole jõutud selgelt ja kõigile vastuvõetavalt määratleda (Raska 2002:170). Laiemalt vaadates leiab autor, et kuritegevuse kriminaalpreventsiooni alla võib liigitada ka noortele kasuliku tegevuse võimaldamise. Selleks võib olla näiteks huviringide olemasolu või sportimisvõimaluste avardamine. Samuti on tähtis kõigile korraliku hariduse andmine. Probleemsed noored on ju need, kes tulevikus on meie potentsiaalsed kurjategijad, seega on vaja probleemsete noortega tegeleda (Vaher 2004). Probleemsete noortega tegelemise all peaks mõtlema ka nende perekondadega tegelemist. Tihti peale on ju need noored jäetud oma vanemate poolt hooletusse või on nad sattunud lausa lastekodudesse.

1.1. Karistuspoliitika

Karistuspoliitikat saab käsitleda osana kriminaalpoliitikast. Karistuspoliitika ülesandeks on lahendada probleeme, kuidas kurjategijaid karistada ja kui suur nende karistus peaks olema. Lisaks eeltoodule on autor arvamusel, et karistuspoliitika üheks osaks peab lugema ka selle, kuidas karistusi täide viiakse ning millised on vabaduskaotuslikke karistusi kandvate kinnipeetavate tingimused karistuse kandmisel. Sellest ju oleneb, kui raskeks karistus kurjategijale tegelikult kujuneb.

Heites pilgu karistuspoliitika ajalukku leiame, et vangistuse täideviimiseks rajati esimene parandusmaja Londonisse 1555. aastal. Sellele järgnes mitmete parandusmajade loomine ka teistesse Euroopa linnadesse nagu Hamburgi, Amsterdami jne. Algselt olid parandusmajad mõeldud küll kinni peetud isikute parandamiseks läbi töö ja kasvatuse, kuid ajapikku eesmärgid muutusid ja oma nimest hoolimata oli tegu siiski ainult kurjategijate

ärakoristamisega tänavatelt. Sellegi poolest võib neid vanglaid pidada tänapäeva vanglate eelkäijateks. (Ginter, Kruusamäe & Sootak 2004:8)

Enne 18. sajandi lõppu olid siiski karistuspoliitikas hälbiva käitumisega võitlemise viisideks eelkõige kehalised karistused eesotsas surma- ja ihunuhtlusega. 18. sajandi lõpust algas vanglate võidukäik ja seega karistuspoliitikas vabaduskaotuslike karistuste määramine. Türme ja vanglaid on olnud küll juba aastasadu, kuid spetsiaalseid kurjategijate massiliseks kinnihoidmise mõeldud asutused, kus tegeleti eesmärgipäraselt vangide hooldamise ja parandamisega, tekkisid ikkagi alles 18. sajandi lõpus. (Laine 1997:107-111)

Vanglakaristuste suurem rakendamine 18. sajandi lõpus ei tähendanud seda, et surmanuhtlus oleks päris ära kadunud, vaid seda rakendati ainult raskete kuritegude puhul ja palju vähemal määral. Surmanuhtluse kaotamine on 20. sajandi keskpaiga teemaks. Näiteks Soomes kaotati surmanuhtlus osaliselt 1949. aastal ja täielikult 1972. aastal (Laine 1997:143). Ka enamik teisi Euroopa riike on tänaseks surmanuhtluse ära kaotanud, kuid peab märkima, et surmanuhtluse innukaid pooldajaid leidub kõikide riikide kõrgemates poliitilistes ringkondades. Eriti kerkib surmanuhtluse taastamise probleem esile selliste raskete kuritegude puhul, mis leiavad laialdast kajastamist massimeedias (Laine 1997:144).

Kui surmanuhtluse taastamise üle argumenteerimine karistuspoliitika seisukohalt reaalseid tulemusi seadusandluses andnud ei ole (surmanuhtlust ei ole taastatud), siis vabaduskaotuslike karistuste osatähtsuste vähendamise ja alternatiivkaristuste suurema rakendamise suunas on Euroopas astunud ka reaalseid samme. Näiteks otsitakse võimalusi uute alternatiivkaristuste kasutusele võtmiseks ja on muudetud karistamise praktikat eelistades lühemaid vanglakaristusi. Põhjuseks on arvamus, et vanglakaristus on ebaefektiivne karistuse liik. Raskete kuritegude puhul on vangistus jäänud siiski ainsaks realselt kohaldatavaks karistuse liigiks, kuna õiguskorda tuleb kaitsta ja sobivat alternatiivkaristust ei ole sellistel puhkudel leitud. (Ginter jt 2004:5, 8, 24)

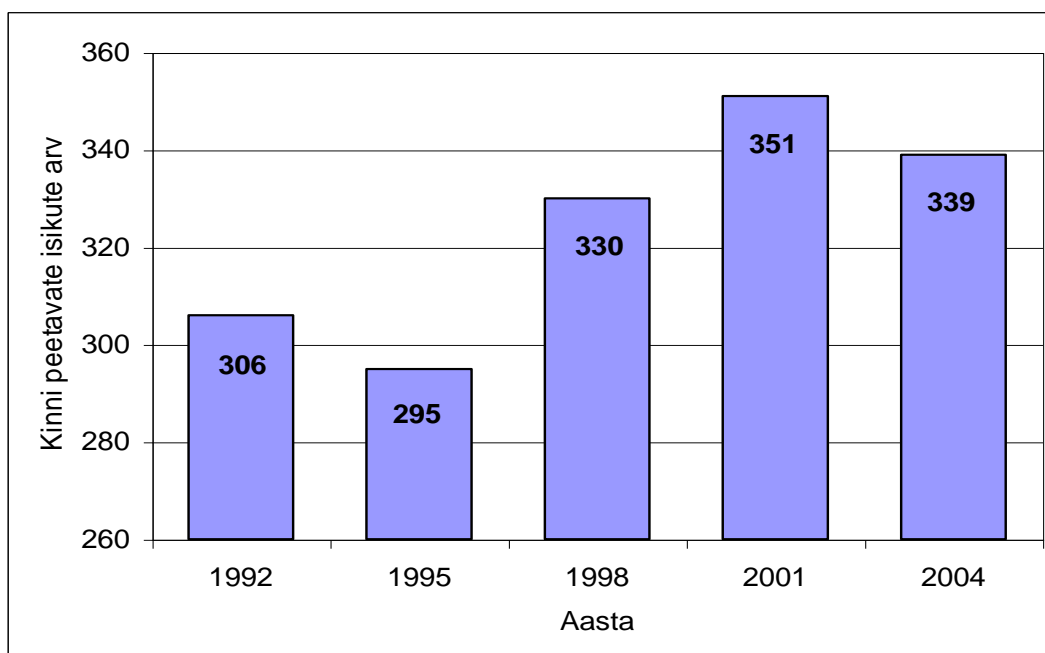
1.1.1. Eesti Karistuspoliitika

Vaadates Eesti karistuspoliitika ajalugu, siis esimese Eesti Vabariigi ajal 1929. aastal Riigikogu poolt vastuvõetud “Kriminaalseadustiku” kohaselt olid vabaduskaotuslikeks

karistusteks sunnitöö, vangimaja ja arest (Ginter jt 2004:10). Nagu eestpoolt nähtus, olid ka Euroopas sel ajal karistuspoliitikana just vabaduskaotuslikud karistused eelistatuimad. Seega võttis Eesti Vabariik kolmekümnendatel aastatel malli Euroopas valitsevast karistuspoliitikast.

Tänapäeval on Eesti Vabariik võtnud samuti suuna Euroopas valitsevale karistuspoliitikale. Tänapäevaks on kaotatud surmanuhtlus enamuses Euroopa riikides. Samas on vabaduskaotuslike karistuste osakaal jäänud võrreldes Euroopaga suhteliselt kõrgeks. Eestis on peale taasiseseisvumist vangide arv jäänud vahemikku 300 – 350 vangi 100 000 elaniku kohta (vt joon 1). Samas on Euroopa keskmine vangide arv 100 000 elaniku kohta kaks kuni kolm korda väiksem ja mõnes riigis isegi veel väiksem (International Centre for Prison Studies 2006b).

Joonis 1. Kinni peetavate isikute arv Eestis 100 000 elaniku kohta.
Allikas: International Centre for Prison Studies 2006a

Olenemata hetkel valitsevast suurest vangide arvust on ka Eesti karistuspoliitika võtnud suuna Euroopa järgi ja soovitakse liikuda vabaduskaotuslike karistuste vähendamise suunas. Selleks püütakse rakendada praktikas nii alternatiivkaristusi, kui ka vähendada määratavate karistuste karistusaegade pikkust (vabaduskaotuste keskmine pikkus langes 1995. aastast kuni 2002. aastani 3 aastalt 2,1 aastani). Samas peab arvestama, et kõik ei tule üleöö. Eesti on ju

üleminekuühiskonnas, kus on kõrge kuritegevuse tase, sealhulgas raskete kuritegude suur osatähtsus. Tänapäeval ei ole veel võimalik raskete kuritegude puhul kasutada vabadusekaotusele alternatiivseid karistusi. (Ginter jt 2004:5, 24, 38-40)

Alljärgnevalt on vaatluse alla võetud, mida Eesti riik on teinud selleks, et vähendada Eestis valitsevat kõrget vangistuse astet.

1.2. Eesti kriminaalpoliitilised programmid ja arengukavad

Peale iseseisvumist on Eestis töötatud välja mitmeid programme ja arengukavasid, mis hõlmavad endas ka kriminaalpoliitikat. Nendest programmidest lähtutakse järgnevate aastate tegevuses. Järgnevalt teeb autor lühikese ülevaate mõnest tähtsamast kriminaalpoliitikat hõlmavast programmist/arengukavast.

1.2.1. Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine

Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamise programm kinnitati Eesti Vabariigi Valitsuse poolt 23.05.1996.a istungi protokolliga nr 41. See programm on autori arvates üks esimesi tähtsamaid kriminaalpoliitikaga seotud programme peale Eesti taasiseseisvumist. Programmi põhisuunad on järgmised:

- üleminek laager tüüpi vanglatelt kambersüsteemile;
- üleminek tsentraalsetelt vanglatelt piirkondlikele vanglatele ning kinnipeetavate arvu vähendamine;
- vangidele inimväärse elu-, töö- ja õppimistingimuste loomine;
- vangide arvu vähendamine tingimisi vabaduskaotuse ja TEV-i ulatuslikuma kohaldamise ning eeluurimise osatähtsuse vähendamise kaudu;
- vanglatöötajatele koolitamine, heade töötingimuste loomine ja sotsiaalsete garantiide andmine;
- kinnipeetavaid ühiskonda integreerumist soodustavate programmide väljatöötamine ja ka probatsioonisüsteemi rajamine. (Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine 1996)

Autori arvates ei ole antud programmi eesmärgid tänapäevaks täidetud. Näiteks valitsesid 2000 aasta lõpul Eestis veel täielikult laagertüüpi vanglad ja alles 2002. aastal valmis esimese piirkondliku kambertüüpi vanglana Tartu Vangla. Järgmine sarnane piirkondlik vangla peaks valmima 2007. aasta lõpuks Jõhvi. Samuti ei ole jõutud tagada Eestis veel tänaseks päevaks kõikidele vangidele korralikke elu-, töö- ja õppimisvõimalusi. Sama tendents on ka töötajate töötingimuste parandamisel. Uutes vanglates eeltoodud tingimustega muidugi probleeme ei ole, kuid vanades vanglates ei ole tingimused veel piisavalt head.

Kõige suurem edasimineku on autori arvates saavutatud programmi ühe põhisuuna osas, mis sätestab probatsioonisüsteemi rajamist. 1997. aasta detsembris võeti vastu „Kriminaalhooldusseadus”, mis jõustus järgmise aasta mai algul (RT I 1998, 4, 62). Esimesed 110 välja õpetatud kriminaalhooldusametnikku alustasid tööd koos seaduse jõustumisega 1. mail 1998 ning 1999. aastal koolitati ametnikke veelgi juurde (Eesti kriminaalhoolduse esimesed aastad 1998-2004. 2004: 6-7).

Sellelgi poolel on see programm olnud järgnevate programmide/arengukavade tegemisel teerajajaks nende arengu suundadele.

1.2.2. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010 kiideti heaks Riigikogu poolt 23.10.2003.a otsusega. Arengusuunas küll leitakse, et süütegude ennetamine on odavam, kui tegelemine nende tagajärgedega, kuid mõõndakse, et ka tagajärgedega peab tegelema. Samuti arvatakse, et süütegude vähendamiseks on vaja pikaajalist ning koordineeritud tööd, kaasates ennetustöösse peale riigivõimu ka teisi organisatsioone. Kriminaalpoliitika arengusuundadena nähakse ette kolm meetmete gruppi:

- sotsiaalsed ennetusmeetmed, mille tähtsamateks osadeks on alkoholi ja uimastite kuritarvitamise vähendamine, laste sotsiaalsete võimete suurendamine kooli kaudu jt;
- olustikulised meetmed, mille tähtsamateks osadeks on avalikes kohtades korra tagamine, süütegude toimepanemise võimaluse vähendamine jt;
- tegelemine süütegude tagajärgedega, mille osadeks on vangistusele alternatiivkaristuste tihedam kasutamine, luua võimalused vara konfiskeerimiseks,

tõhustada vangla ja kriminaalhoolduse vahelist koostööd, vanglast vabanenutele töötada välja rehabilitatsiooni võrgustik jt. (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010)

Samas on pandud paika, et ministeeriumid, kellele on kriminaalpoliitika arengusuundadega pandud kohustusi, mida ei ole senistes tegevuskavades käsitletud, töötavad koos asjaomaste institutsioonidega välja vastavad tegevuskavad. Kord aastas esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule ettekande kriminaalpoliitika arengusuundade elluviimise kohta. Sellega seoses on Justiitsministeeriumi poolt koostatud alltoodud arengukava.

1.2.3. Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2010

Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2010 on kinnitatud justiitsministri poolt 07.02.2006.a käskkirjaga nr 27. Arengukava hõlmab endas õiguspoliitikat, õigusemõistmist, õiguskaitset ja kriminaalpoliitikat. Kriminaalpoliitikas on selle arengukava strateegilisteks eesmärkideks:

- kuritegevuse vähendamine;
- kuriteo toime pannud isikute mõjus karistamine;
- vanglate turvalisuse suurendamine;
- kinnipeetavate arvu vähendamine. (Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2010)

Lõputöö seisukohalt on tähtis just viimase eesmärgina välja toodud kinnipeetavate arvu vähendamine. Arengukava seisukohalt nähakse kuritegevuse vähendamise meetmetena ette järgmised tegevused:

- ennetähtaegse vabastamise süsteemi muutmine ja ennetähtaegse vabastamispraktika parendamine;
- kohtute karistuspraktika analüüsimine;
- KarS-i eriosa sanktsioonide ülevaatamine;
- alternatiivsete karistuste nagu elektrooniliste valveseadmete, lepitusmenetluse ja narkoravi kasutusele võtt.

Kinnipeetavate arvu vähendamise seisukohtade väljakujundamiseks käesolevas arengukavas on eelnenud Justiitsministeeriumi poolne analüüs, mille lõpptulemina valmis 2005.a lõpuks analüüsi kokkuvõte „Kinnipeetavate arvu vähendamine”.

1.2.3.1. Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused

Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused raames teostatud analüüsi käigus leiti, et suur vangistatuse tase Eestis on tingitud suurest vahistatute osakaalust, mis erinevatel aastatel on küündinud isegi üle 30%. Teiseks põhjuseks on asjaolu, et enamus kinnipeetavaid vabaneb peale kogu oma vangistuse ärakandmist ja näiteks vaid 21% kõigist vabastatutest vabanes 2005. aasta esimesel poolel tingimisi ennetähtaegselt. Analüüsis leitakse, et tähtaegselt vabastamine ei ole mõistlik, kuna tähtaegselt vabastatutele isikutele kriminaalhooldussüsteemi kui riiklikku järelevalve süsteemi kohaldada ei saa. Karistusseadustiku (2001) kohaselt saab ainult tingimisi tähtaegselt vabastatutele kohaldada käitumiskontrolli. Leitakse, et seetõttu on vanglates suhteliselt palju kinnipeetavaid, keda oleks võimalik vabastada tingimisi ennetähtaegselt. (Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused 2005)

Analüüsi tulemusena esitatud ettepanekud olid kokkuvõtlikult järgmised:

- TEV kasutamise suurendamine praktikas;
- TEV seadusandluse muutmine kinnipeetavatele soodsamas suunas, mis tähendaks, et TEV on võimalik saada varem;
- kriminaalhooldussüsteemi võimekuse suurendamine, kuna eelnevate ettepanekute teostamisel suureneksid kriminaalhoolduse alla minevate isikute arv ja praegune süsteem ei suudaks talle pandud kohustusi kvaliteetselt täita. (Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused 2005)

Eeltoodud töös esines mitmeid kordi väide, et vangistus on ebaefektiivne, kuid miks on see arvamus välja kujunenud?

1.3. Vangistuse mõju

Peale surmanuhtluse kaotamist on Eestis jäänud raskeimaks karistuse liigiks vangistus. Nagu juba eelpool selgus soovitakse täna võimul oleva poliitilise ladviku poolt seda liiki karistustki vähendada kasutades selleks näiteks alternatiivseid karistusi. Selle tegevuse eesmärgiks on vangide arvu vähendamine. Rahvas see eest on uuringute alusel tihtipeale hoopis kuritegude eest antavate karistuste kergendamise vastu ja hoopis nende raskendamise poolt (Eestlased ei soovi karistuste kergendamist 2006). Kuid see tähendaks vangide arvu tõusu.

Ka suhtub kriitiliselt vangide arvu vähendamisesse endine justiitsminister Ken-Marti Vaher (2005), kelle arvates vangide vähendamine sellises tempos nagu valitsus soovib ei ole mõistlik vaid seda peaks tegema ajapikku. Samas nähtub artiklist, et selle avaldamisel ei ole lähtunud reaalsest vangide vähendamise kavast, vaid sellega on toodud välja mõtte, nagu oleks vangide arvu vähendamine üks poliitiline kampaania. Arvestatud ei ole, et vangide arvu vähendamise saavutamiseks on läbi viidud vastavad uuringud ning näib, et see artikkel on ise üks poliitiline kampaania.

Sellest tulenevalt ei saa ajakirjanduses toodud artikleid alati võtta tõsiselt. Mingit iva sealt küll leiab, kuid vangistuse vähendamise poolt ja vastu argumente peab otsima siiski erialasest kirjandusest.

Vangistuse positiivsed mõjud/poolt argumendid:

- vangistuse kasutamise läbi kaitseb riik oma teisi kodanikke ühiskonnale ohtlike inimeste eest (Sootak 1997:140). Sellega tagatakse õiguskorra kaitse, mis on üks vangistuse eesmärkidest (Vangistusseadus 2000). Seetõttu on see ka üks tähtsamaid vangistuse pooldavaid argumente;
- negatiivsete kontaktide katkemine (Ginter jt 2004: 16);
- olenevalt vanglasse sattunud isikust on vanglas mõnede isikute puhul paremad võimalused nii üld- kui ka eri- ehk kutsehariduse omandamiseks. See tuleneb sellest, et vanglas ei ole palju võimalusi oma aja sisustamiseks. Sel juhul jääb tal palju aega üle ja hariduse omandamiseks on kinnipeetaval vaja ainult tahet. Samuti ei pea ta sel juhul selle eest maksma ja ei ole paljusid teisi vabaduses olevaid igapäevamuresid nagu, mis segaksid õppimisel;
- annab võimaluse alustada oma elu otsast peale;

- vanglas on kinnipeetaval võimalus saada professionaalset abi näiteks psühhiaatri või psühholoogi näol. Vabaduses olles ei ole see tihtipeale võimalik, jäädes rahaliste vahendite taha. Loomulikult peaks ka vabaduses kõikidel isikutel selline võimalus kergesti kättesaadav olema, kuid kahjuks on sellise abi saamine tänapäeva Eestis raskendatud. Samas on vanglas kergem taolist abi paluda, kuna vanglas on kinnipeetavatel palju aega ja nad tulevad abi palumise mõtete peale lihtsamalt.

Vangistuse negatiivsed mõjud:

- positiivsete kontaktide (perekond, sõbrad jne) katkemine või nõrgenemine (Ginter jt 2004:18; Sootak & Pikamäe 2001:127). See on tingitud asjaolust, et vangistuse ajal on kinnipeetava suhtlemine välismaailmaga tublisti piiratud. Vanglas on kinni peetaval isikul võimalus kontakte säilitada kirjavahetuse, helistamise, lühiajaliste- ja pikaajaliste kokkusaamiste teel (Vangistusseadus 2000). Kuid see ei ole ikka see, kui saad sõbraga koos istuda ja vabas õhkkonnas vestelda;
- kutsealase kvalifikatsiooni vähenemine või kadumine. See vähendab ühiskonnas läbilöögi võimet ning raskendab peale vabanemist jälle ühiskonda sulanduda (Ginter jt 2004:18; Sootak 1997:140; Sootak & Pikamäe 2001:127). Maailm muutub tänapäeval kiiresti ja selleks, et tööturul konkurentsias olema tuleb tublisti vaeva näha. Samuti muutub igapäevaelu. Mõni kinnipeetav ei ole võib-olla pangautomaati näinudki ja ei oska sellega midagi peale hakata;
- stigmatiseerumine (Ginter jt 2004:18; Sootak & Pikamäe 2001:127). Tööandjad suhtuvad vanglas olnud isikutesse skeptiliselt ja võõra juurde tööle saada on tihtipeale endisel vangil väga raske;
- läbilöögivõime nõrgenemine ning kohanetakse vähest ettevõtlikkust nõudva vanglaeluga (Ginter jt 2004:18; Sootak & Pikamäe 2001:127). Vanglas on vähe võimalusi oma ettevõtlikkusega midagi saavutada. Enamus asju on seadusandja poolt juba paika pandud ning sellega õpitaksegi olema teistest sõltuvuses ja vabaduses ei osata oma probleeme piisavalt hästi lahendada. Inglismaal tehtud uuringus selgus, et 66% uuringust osa võtnud vabastatutest võtsid tihtipeale probleemi lahendamise jaoks tarvitusele meetmed, mis tegid probleemi veel hullemaks (Zamble & Quinsey 1997:41);
- kahjulik või laastav mõju isiku vaimsele tervisele (Colson & Ness 1995:11; Ginter jt 2004:18). Üldrežiimiga vanglates ei ole kohta, kus üksindusse tõmbuda ja omi mõtteid

mõelda, kamberrežiimiga vanglates ei ole jälle kellegagi suhelda (Sootak & Pikamäe 2001:79-81);

- alaealiste puhul on vangistus tema sotsialiseerimisprotsessi takistav asjaolu (Ginter jt 2004:18). Ei saa kohaneda välismaailmaga ja tema isiksust hakkab kujundama vangla ning temas olev subkultuur;
- omandab uusi kuritegelikke teadmisi (Sootak & Pikamäe 2001:79);
- läheb riigile palju maksma (Colson & Ness 1995:12; Ginter jt 2004:18). Näiteks oli Eestis oli 2001 aastal ühe vangi maksumus kuus umbes 5000 krooni (Rask 2001).

Eelpool toodud plussidest ja miinustest teeb ka autor järelduse, et vangistus on tõesti ebaefektiivne karistuse liik. Peaaegu kõiki plusside all toodud asjaolusid on tänapäeval võimalik ka väljaspool vanglat isikutele pakkuda ja seda ka väiksemate kulutustega, kui seda tehakse vanglas. Ainult ühiskonnas õiguskorra tagamine on üks asjaolu, mida ilma vangla institutsioonita ei ole kõikide kurjategijate puhul võimalik tagada. Seetõttu on ka tänapäeval jäänud vangla ainsaks karistuse liigiks, mida on võimalik kasutada raskete kuritegude puhul (Ginter jt 2004:24).

Kui aga sooviksime panna vangistuse mõju mingitesse arvudesse, siis on seda võimalik vaadata läbi vangistuse retsidiivsuse.

1.4. Kuritegevuse retsidiivsus

Kuritegevuse retsidiivsuseks nimetatakse vanglast vabanenud isiku kriminaalse käitumise kordamist (Abadinsky 2000:447). Selle alla kuuluvad nii tingimise ennetähtaegselt vabanenud isikud kui ka isikud, kes on vabanenud kui neil on kantud kogu karistus. Retsidiivsuseks loetakse ka seda, kui tingimisi ennetähtaegselt vabanenud isik rikub talle pandud kontrollnõudeid ja satub tagasi vanglasse ilma, et ta paneks toime uut kuritegu.

Üheks võimaluseks retsidiivsuse taseme määramiseks on uurida riigiasutustel olevat informatsiooni – kui palju isikuid on näiteks uuesti saanud süüdimõistva kohtuotsuse. Samas peab tõdema, et peale avalikuks tulnud kuritegevuse on olemas ka latentne ehk varjatud kuritegevus. Traat (2003:7) tõdeb, et latentne kuritegevus on kuritegevuse analüüsi ja hindamise juures üks väga keeruline probleem. Kuna retsidiivsus oli seotud just kuritegude

arvuga, siis on loomulik, et ka vanglast vabanenud isikud võivad toime panna varjatud kuritegusid. Seega teeb latentne kuritegevus raskeks ka retsidiivsuse hindamise. Kuritegevuse hindamisel on suureks abiks ametlikule statistikale alternatiivse analüüsi võimalusena ohvriuuritud, mis oma olemuselt uurivad täiskasvanud elanikkonnalt, milliste kuritegude ohvriks on nad langenud (Traat 2003:10). Kahjuks ei ole võimalik sarnast taktikat kasutada retsidiivsuse määramisel. Ohver ju ei tea, kas kurjategija oli varem karistatud või mitte. Sellisel juhul on alternatiivseks variandiks uurimused, mille käigus püütakse saada vastuseid vanglast vabanenud isikute käest. Loomulikult peaks uuring olema sel juhul anonüümne. Samas on raske uskuda, et vanglast vabanenud isikud oleksid meelsasti nõus sellistes uuringutes osalema. Neid tuleks selleks motiveerida. Üheks motiveerimise võimaluseks on loomulikult raha. Samuti seab kahtluse alla uuringu tulemused asjaolu, et kartuses karistada saada võivad endised kinnipeetavad ankeeti tahtlikult valesti täita.

Eestis kinnipeetavate retsidiivsuse kohta hetkel täpsed andmed puuduvad, kuid 2004. aastal lõppenud kriminaalhooldusejuhtumite analüüsist selgus, et umbes 85% ennetähtaegselt vabanenud isikutest läbisid katseaja ilma vanglasse tagasi jõudmata (Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused 2005). Täpsete andmete puudumine on põhjustatud sellest, et mingeid täpseid uuringuid ametlike andmete põhjal retsidiivsuse taseme kohta Eestis tehtud ei ole. Samas võib eeldada, et Eestis on retsidiivsuse protsent küllaltki kõrge, kuna Eestis olid aastakümneid ja osaliselt ka täna veel kasutusel laagertüüpi vanglad, kus on kasutusel üldrežiim. Sellistes vanglates suureneb retsidiivsuse oht tunduvalt ja võib olla peaaegu kindel, et seal tekib kuritegelike teadmiste omandamise kool (Sootak & Pikamäe 2001:79-80).

2. UURIMISPROBLEEMI ASETUS JA METOODKA

Käesoleva töö eesmärgiks on selgitada vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise suurendamise võimalusi, otsides vastust küsimusele, kuivõrd on võimalik olemasoleva seadusliku regulatsiooni raames suurendada ennetähtaegselt vabastatavate arvu.

Uurimistöö hüpoteesi kohaselt on praegust tingimisi ennetähtaegselt vabastatute arvu olemasoleva seadusandluse juures võimalik suurendada poole võrra.

Töö autor on hüpoteesi püstitades pidanud silmas ennetähtaegselt vabastatavate arvu suurendamist 50% võrra, mitte praeguse ennetähtaegselt vabastatute protsendi tõstmist kõigi vabastatute hulgast. Siinjuures ei arvestata seaduste muutmise arvelt saadud tingimisi ennetähtaegselt vabastatute suurendamist, vaid riigiasutuste praktika muutmise näol saavutatavat suuremat ennetähtaegselt vabastatavate arvu. Arvestades sellega, et 2004. aastal vabastati ennetähtaegselt umbes 400 kinnipeetavat, siis hüpoteesi järgi peaks ennetähtaegselt vabastatute arv tõusma 600 kinnipeetavani aastas. Eelduseks on asjaolu, et kinnipeetavate koguarv Eestis ei muutuks muude meetmete rakendamise tagajärjel (nt laiaulatuslik amnestia).

Uurimistöö ülesanneteks on:

- selgitada, missugune on TEV kehtiv seadusandlik kord, tuues välja TEV olulisemad õiguslikud alused;
- analüüsida „Riikliku kinnipeetavate, vahialuste ja arestiaaluste registrist” (edaspidi „Vangistusregister”) saadud andmeid. Võrreldakse kinnipeetavaid, kellel on TEV võimalus juba käes, kuid kes ei ole tingimisi ennetähtaegselt vabanenud, ja kinnipeetavaid, kellel see tähtaeg on alles ees, leidmaks kahe nimetatud grupi vahelisi erinevusi;
- uurida, mis põhjustel kinnipeetavad vabanevad tähtaegselt (ei ole vabanenud ennetähtaegselt) ja selgitada, kas sarnaseid põhjuseid esineb ka 2006. aastal ennetähtaegse vabastamise võimaluse saavate kinnipeetavate hulgas;
- prognoosida ennetähtaegselt vabastatute arvu eeldades, et seadusandlus ei muutu ning võttes aluseks kinnipeetavate grupi, kellel tekib aastal 2006 ennetähtaegse vabastamise võimalus.

Uurimisandmete kogumiseks ja analüüsiks kasutatakse käesolevas töös nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset meetodit. Kui kvantitatiivse meetodi puhul kogutakse tavaliselt teatud informatsiooni suure hulga juhtumite kohta, siis kvalitatiivse meetodi puhul võib koguda suurel hulgal infot ainult ühe või mõnede juhtumite kohta, minnes sügavuti ja saades teada rohkem detaile uuritava juhtumi kohta (Neuman 1991). Kvalitatiivne uurimus on sobivaim, uurimaks inimeste hoiakuid ja käitumist, organisatsioone, suhteid ja sotsiaalseid liikumisi, samuti pikaajalisi protsesse ajalisel lõikes (Babbie & Rubin 1989; Bouma & Atkinson 1995). Käesolevas töös selgitatakse kvalitatiivse lähenemise abil, mis põhjustel osad kinnipeetavad ei vabane ennetähtaegselt.

Uurimise ülesannete täitmiseks jaotab käesoleva töö autor töö viieks etapiks. Esimeses etapis kasutatakse seadusandlust selgitamiseks välja TEV seotud õigusaktide tähtsamad punktid. Teises etapis analüüsitakse „Vangistusregistrist” saadud statistilisi andmeid kahe grupi vahel. Kolmandas etapis tuuakse välja teemaintervjuu tulemused Tartu Vangla arvestusosakonna töötajaga, kes tegeleb TEV menetlustega. Neljandas etapis teostatakse teatud valimile kinnipeetavate isiklike toimikute analüüs ja teemaintervjuu kinnipeetavatega. Viiendas etapis arvutatakse 2006.a prognoos TEV osas. (vt tabel 1)

Tabel 1. Lõputöö empiiriline osa etappide kaupa

	Etapi pealkiri	Meetod
etapp 1	TEV õiguslik raamistik	Õigusaktide analüüs
etapp 2	Statistiline ülevaade võimalikest ennetähtaegsetest vabanejatest	“Vangistusregistrist saadud” andmete analüüs
etapp 3	Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus	Teemaintervjuu vanglaametnikuga
etapp 4	Tingimise ennetähtaegset vabanemist välistavad/takistavad asjaolud	Kinnipeetava isiklike toimikutega tutvumine ja kinnipeetavaga teemaintervjuu
etapp 5	2006.a võimalike ennetähtaegselt vabanejate prognoosimine	Kasutatakse eelneva uurimise käigus saadud andmeid

Analüüsitavad andmed „Vangistusregistrist” on kinnipeetavate kohta välja võetud 2005. a augusti alguse seisuga. Täiendavad andmed võeti registrist välja veel 2005. a oktoobri

alguses. Viimase väljavõttega lisati andmetele kinnipeetavate distsiplinaarkaristus, kodakondsus ja sugu.

Uurimistöö käigus viidi läbi 15 teemaintervjuud. Teemaintervjuu puhul on alateemad teada, kuid küsimused ei ole eelnevalt täpselt sõnastatud ega ka järjestatud (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005:195). Tartu Vangla arvestusosakonna ametnikuga, kes tegeleb TEV menetlustega, teostati teemaintervjuu 2006.a märtsi lõpus. Kohe peale seda toimus ka kinnipeetavate isiklike toimikutega tutvumine, millele järgnes teemaintervjuu kinnipeetavatega, kes ei olnud esitanud TEV avaldust. Seejärel teostati teemaintervjuu kinnipeetavatega, kellel TEV võimalus avaneb 2006.a. Teemaintervjuu aluseks on osaliselt struktureeritud küsimustik (Fontana & Frey 2000), mis on koostatud eelnevalt uuringu käigus saadud informatsiooni alusel. Intervjuu skeem on esitatud lõputöö lisana (vt lisa 1).

3. UURIMISANDMETE ANALÜÜS

Uurimisandmete analüüs esitatakse vastavalt eelpool toodud uurimistöö viiele etapile, alustades esimesest ja lõpetades viimasega.

3.1. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise õiguslik raamistik

Vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise alused on sätestatud KarS § 76., mille lg 1 ja 2 kohaselt on kinnipeetaval võimalik TEV saada järgnevalt:

- teise astme kuriteo või esimese astme kuriteo ettevaatamatuses toimepanemises süüdimõistetul, kui ta on vangistusest ära kandnud vähemalt poole mõistetud karistusajast, kuid mitte vähem kui kuus kuud;
- esimese astme tahtlikult toimepandud kuriteos süüdimõistetul, kui ta on realselt ära kandnud vähemalt kaks kolmandikku mõistetud karistusest. (Karistusseadustik 2001)

Peale KarS sätestatakse TEV jaoks tingimused ka vangistust reguleerivates õigusaktides. VangS § 76 lg 5 kohaselt võis enne 01.04.2006.a välismaalasest kinnipeetavat vabastada ainult siis, kui talle on antud elamisluba (Vangistusseadus 2000). Seega kõik ilma Eesti kodakondsuseta isikud ennetähtaegsele vabastamisele ei kuulunud, kui neil ei olnud just Eestis kehtivat elamisluba. Antud säte muudeti alates 01.04.2006.a seadusandja poolt kehtetuks. Antud seadusemuudatust on ka hilisemal uurimistöö koostamisel arvesse võetud.

Samuti on TEV kord täpsemalt sätestatud justiitsministri määruses “Kinnipeetava tingimisi enne tähtaja lõppemist vangistusest vabastamise avalduse läbivaatamise kord” (2000). Selle õigusakti § 1 annab vangla direktorile õiguse esitada kohtule ettepanek kinnipeetav TEV, kui kinnipeetav on ennast parandanud ja võimeline jätkama ning tahab jätkata oma elu seaduskuulekalt. Selleks arvestab direktor sama õigusakti § 1 lg 2 ja 3 toodud sätetega:

- arvestab toimepandud kuriteo raskust ja laadi ning varasemat karistatust. Selle punkti all mõeldaks eelkõige seda, et direktor peaks vaatama, kui suur oli kinnipeetava süü, kas kuritegu oli pandud toime eriti jõhkralt, kas kinnipeetav on varasemalt tingimisi karistatud ja neid tingimusi rikkunud ning ka seda, mitu korda kinnipeetav on üldse eelnevalt karistatud;

- hindab, kuidas on kinnipeetav käitunud vanglas. Selle teguri hindamise juures arvestatakse eelkõige kinnipeetava kehtivaid distsiplinaarkaristusi, kuid ka suhtumist teistesse kinnipeetavatesse ja vanglaametnikesse;
- hindab, kui tõhusalt valmistub kinnipeetav õiguskuulekaks eluks vabaduses. Selle punkti all mõeldakse seda, kas kinnipeetaval on vabadusse minnes koht, kus elada. Kui elukohta ei ole, siis TEV avaldust ei rahuldata, kuna vabaduses ei ole elukohta kerge leida. Samuti seda, kas tal on olemas töökoht või mingilegi erialale vajalikke oskusi, mis võimaldaksid tal vabaduses kiiresti tööd leida;
- võrdleb ühiskonna tegelikke võimalusi ja kinnipeetava isiklikku võimekust asuda vabaduses oma kavade kohaselt elama. Siin punktis vaadeldakse kinnipeetava poolt koostatud plaani ja kaalutakse, kas kinnipeetav on võimeline sellist plaani ka reaalses elus ellu viima;
- vajadusel ka muid olulisi asjaolusid. Igal persoonil võib olla mingeid erilisi omadusi, mida on vaja ka arvestada.

Sellega on antud vangla direktorile kaalutusõigus. Antud otsus on oma olemuselt subjektiivne, kuna põhineb direktori enda sisemisel veendumusel. Direktori sisemise veendumuse kujundajaks on vangla erinevate ametkondade ning kriminaalhoolduse hinnangud ja nende hinnangute hindamisel minnakse lähiajal üle ühtsele metoodikale (Jakobi & Maurer 2004). Kui direktor otsustab esildise kinnipeetava TEV kohta kohtule teha, siis kohus arvestab TEV otsustamise käigus KarS § 76 lg 3 sätteid. Antud sätted on väga sarnased vangla direktori otsustamisel arvestatavate asjaoludega. Need asjaolud on juba eelpool välja toodud ja seetõttu ei ole mõtet neid enam korrata.

3.2. Statistiline ülevaade võimalikest ennetähtaegsetest vabanejatest

Selle etapi raames teostati andmete analüüs „Vangistusregistri” põhjal. Andmed jaotati kahte gruppi:

- esimeses gruppi said kinnipeetavad, kelle TEV aeg oli juba seisuga 31.07.2005 kätte jõudnud, kuid keda ei olnud ennetähtaegselt vabastatud ja kes viibisid ikka veel vanglas. Neid kinnipeetavaid oli kokku 1015;

- teises grupis olid kinnipeetavad, kelle TEV aeg oli ajavahemikus august 2005 kuni detsember 2005 ning kinnipeetavad, kelle TEV tähtaeg oli 2006. aastal. Neid kinnipeetavaid oli vastavalt 544 ja 679 ning kokku 1223 kinnipeetavat.

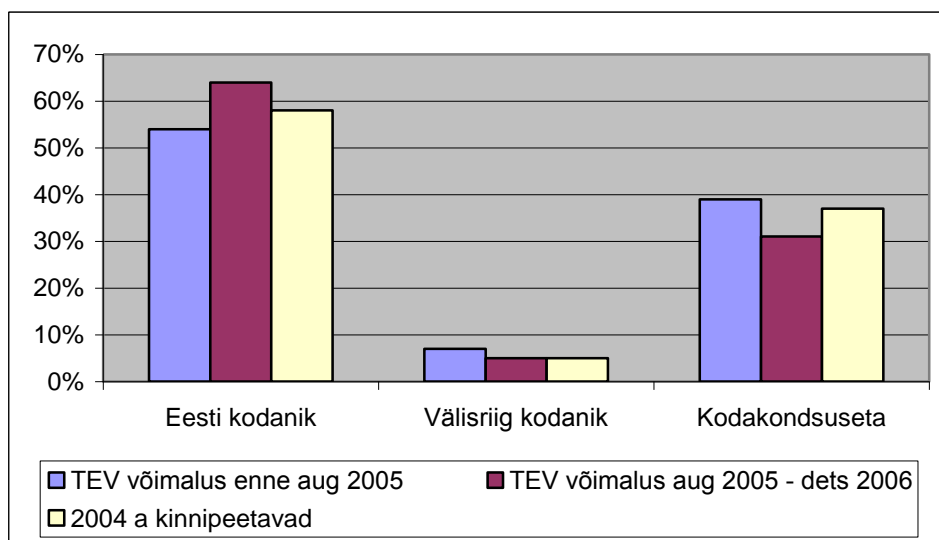
2006. aastal TEV tähtaja saabumisega kinnipeetavaid eristab teisest grupist asjaolu, et neid võib tulla juurde ja seda eelkõige lühiajalise karistuse saanud kinnipeetavate arvelt. Käesoleva töö autori arvates võib 2006. aastal TEV võimaluse saavate kinnipeetavate arv tõusta kaks korda, ulatudes ümardatult kuni 1300 kinnipeetavani. Selle tulemuseni jõudis autor võttes kinnipeetavate arvu, kellel avaneb võimalus ennetähtaega vabaneda 2005. aasta lõpus (august kuni detsember – see teeb kokku 5 kuud), ja korrutas selle arvu kaheteistkümnega ning jagas viiega. Aastas on ju 12 kuud. Sellega oligi 2006. aasta prognoos käes. Selle arvutuse juures peab arvestama, et saadud tulem ei sätesta 2006. aasta jooksul kõikide vabanejate arvu. Üks põhjustest on see, et osa kinnipeetavate karistusaeg on kuus kuud ja lühem. KarS § 76 lg 1 alusel nemad TEV ei saa (Karistusseadustik 2001).

Seda prognoosi toetab ka asjaolu, et Eesti karistuspoliitikas kasutatakse suhteliselt palju lühiajalisi karistusi ja see tendents jätkub. Näiteks 2002. aastal kasutati alla ühe aastaseid vangistusi natuke üle 1000 süüdimõistetute suhtes ja ühe kuni kahe aastast vangistust umbes 850 süüdimõistetute suhtes. Antud karistused moodustavad kõigi vabaduskaotuslike karistuste hulgast vastavalt 37% ja 31%. (Ginter jt 2004:38-39)

Seega tulenevalt eeltoodust kõik isikud, kellele veel 2005. aasta jooksul mõistetakse alla kaheaastane vangistus teise astme kuriteo või esimese astme ettevaatamatuse tõttu toime pandud kuriteo eest, lisanduvad seega 2006. aasta võimalike tingimisi ennetähtaegselt vabastatute hulka. Alla ühe aastase karistuse puhul tulevad siia juurde veel isikud, kelle karistus algab enne esimest juulit. Loomulikult peab arvutuste juures arvestama ka sellega, et alla poole aastase karistuse saanud isikutel TEV võimalust üldse ei avane (KarS 2001). Selle alusel arvutusi tehes jõudis autor isegi paarisaja kinnipeetava võrra suurema tulemuseni.

Nende kahe grupi analüüsi käigus püüdis käesoleva töö autor selgeks teha, et kas nendel kahel grupil on olemas mingid erinevused. Nende erinevuste järgi peaks saama järeldada, et miks ei ole kinnipeetavad, kellel on juba vabanemise tähtaeg käes, vabanenud. Mõlemat gruppi vaadeldi paralleelselt. Vaatluse alla võeti sellised kinnipeetavate näitajad nagu raskeim süüteo liik, vanus, sugu, kodakondsus ja elukoht.

Uuritavate statistilised näitajad olid enamjaolt sarnased üldise vangla populatsiooniga. Seetõttu ei andnud analüüs vastuseid tõstatatud küsimustele. Autori arvates peaks siiski välja tooma ühe gruppide väikese erinevuse kinnipeetavate kodakondsuse osas (vt joonis 2).

Joonis 2. Kinnipeetavate jaotus kodakondsuse järgi

Jooniselt nähtub, et esimesse gruppi kuuluvate kinnipeetavate seas on 10% ilma Eesti kodakondsuseta isikuid rohkem, kui teises grupis. Antud kontekstis on 10% vahe näol tegemist umbes 100 kinnipeetavaga. Sellise vahe tekkimisel näeb käesoleva töö autor järgmisi võimalusi:

- osadel mittekodanikel ei ole Eestis viibimiseks elamis- või tööluba. Kui elamisloa puudumine välistas enne 01.04.2006.a automaatselt TEV (Vangistusseadus 2000), siis tööloa puudumise korral on kahtluse all vabaneja seaduskuulekas toimetulekuvõime. Kui luba tööd teha ei ole, kuidas siis isik endale elatist teenib – arvata võib, et ebaseaduslikul teel;
- Eesti kodakondsuseta kinnipeetavad on toime pannud rohkem raskeid ja vägivallaga seotud kuritegusid, mille puhul on TEV tõenäosus väiksem. Antud võimalust toetab ka asjaolu, et kõigist tapmiste hulgast panid Eesti kodanikud 1993-1999. aastal toime ainult 45 % tapmisi (Masso 2000:6-7, ref Traat 2005:32). Samas moodustasid Eesti kodanikud 2001.a kõikide vangide hulgast 50% osaluse (Saar, Marnika, Ahven, Annist & Ginter 2002:310). Sellest järeldub veel, et kergemate kuritegude puhul on

Eesti kodanikke rohkem. Kergemate kuritegude puhul on aga karistuse määrad väiksemad ja võimalus TEV saada kergemad. Seega arvestades, et 2006.a võimalikke TEV tuleb väiksemate karistusmäärade näol juurde nagu eelpool selgus, siis realselt see protsent ühtlustuks ja muutuks pea olematuks;

- osadel mittekodanikel ei ole Eestis alalist elukohta, mis sama moodi nagu tööloa puuduminegi paneb kahtluse alla vabaneja seaduskuuleka toimetulekuvõime;
- Eesti kodakondsusega isikute osakaal on võimalike TEV osas viimasel ajal järkjärguliselt tõusnud või on kinnipeetavad taotlenud vanglas endale kodakondsuse;
- kodakondsuseta isikud panevad toime rohkem distsiplinaaralaseid rikkumisi või mingil muul põhjusel vabaneb neid tingimisi ennetähtaegselt vähem;
- kõik eelnevad võimalused üheskoos.

Ilma täiendavate uuringuteta ei ole võimalik kindlaks teha, mis täpselt põhjustas kahe grupi vahel kodakondsuse erinevuse. Selle põhjuse kindlaks tegemine vajaks põhjalikku kvantitatiivset analüüsi ja arvatavasti ka küsitluse korraldamist. Samas aga leiab käesoleva töö autor, et kodakondsuse vahe põhjuste täpne kindlakstegemine, ei täidaks lõputöö eesmärki – leida kui palju on võimalik TEV arvu tõsta. Seetõttu edasise uuringu käigus otseselt kodakondsuse vahe kindlakstegemisele rõhku ei pöörata. Kuivõrd see on vajalik ja võimalik, kaasatakse edaspidisesse uuringusse kodakondsusega üles tõstatatud probleeme; näiteks töö- ja elamisloa olemasolu Eesti kodakondsuseta kinnipeetavatel, elukoha olemasolu jne.

3.3. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus – teemaintervjuu vanglaametnikuga

Järgmise etapina teostati intervjuu Tartu Vangla arvestusosakonna töötajaga, kelle tööülesanneteks on enamjaolt TEV menetlustega tegelemine. Antud intervjuu ülesandeks oli välja selgitada, millistel alustel keeldub tavaliselt vangla direktor TEV menetlust kohtule edastamast ning millistel põhjustel jätab kohus kinnipeetava ennetähtaegselt vabastamata. Saadud tulemuste põhjal saab seejärel välja selekteerida kinnipeetavad, kes TEV niikuinii ei saa, et lihtsustada edasist uuringut. Järgi jäävad sel juhul kinnipeetavad, kelle puhul ei ole teada, miks nad ei ole ennetähtaegselt vabanenud. Eeldatavasti on saadud tulemused üheks aluseks kolmandas uurimuse etapis toimuvale intervjuule kinnipeetavatega.

Intervjuu tulemusena selgus, et otsustamisprotsessis lähtub vangla direktor justiitsministri määrusest, millega sätestatakse TEV kord (Kinnipeetava tingimisi enne tähtaja lõppemist vangistusest vabastamise avalduse läbivaatamise kord 2000). Tähtsamateks keeldumise alusteks olid:

- kui kuritegu on toime pandud eriti julmal viisil (tapmiste puhul näiteks);
- kinnipeetava eelnev kriminaalkorras karistatuse arv ja kuritegude samaliigilisust. Samuti kinnipeetav poolne eelnev kontrollnõuete rikkumine ja katseajal toime pandud uued kuriteod. Näiteks kinnipeetaval, kellel on juba üle viie kriminaalkaristuse ja kes on ka varem vanglas istunud ning uuesti vangi läinud, eriti lootust ennetähtaegselt vabaneda ei ole;
- käitumine vanglas. Eelkõige vaadeldakse siin kinnipeetava kehtivaid distsiplinaarkaristusi ja teisi kinnipeetavat iseloomustavaid andmeid. Distsiplinaarkaristused näitavad probleemse isiku kiiresti kätte. Samas selgus intervjuu käigus, et on oluline ka see, mille eest on distsiplinaarkaristused määratud. Praktikas on TEV ka kinnipeetavaid, kellel on kaks-kolm distsiplinaarkaristust, kuid seda vähetähtsate rikkumiste eest. Loomulikult raskete rikkumiste puhul nagu ähvardamine, füüsiline vägivald jne kinnipeetavad TEV ei saa;
- kuidas on kinnipeetav valmistunud ja valmis seaduskuulekaks eluks vabaneses. Siin vaadeldakse, et kas kinnipeetaval on koht, kuhu elama minna. Samuti kas tal on olemas töökoht. Ilma Eesti kodakondsuseta isikul vaadeldakse, kas tal on olemas elamis- ja tööluba. Otsustamisel uuritakse ka seda, mida kinnipeetav nende saamiseks teinud, kui tal juhuslikult ei peaks neid olema. Elamisloa puudumisel lükati TEV taotlus kohe tagasi (tänapäevaks on antud VangS säte kehtetu).

Peale eeltoodu selgus intervjuu käigus, et igat kinnipeetavat vaadeldakse ikkagi personaalselt. Sarnaste juhtumite puhul, mis on kaalukeele keskel, võib juhtuda, et otsustatakse nii või naa. See sõltub juba direktori sisemisest veendumusest.

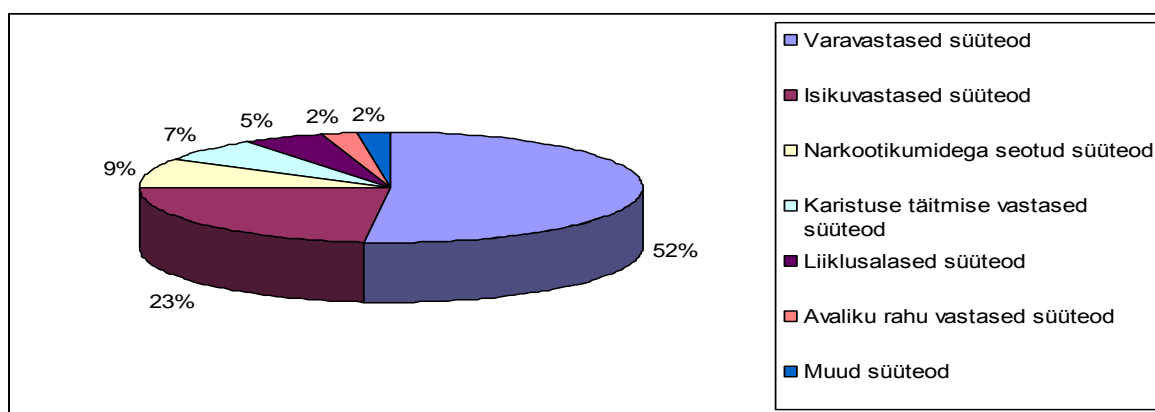
Selle uurimisetappi kokkuvõtteks võib öelda, et kindlalt on keeldutud TEV raske või süstemaatilise distsipliinirikkuja korral, elukoha puudumisel, üle viie korra sama teo ning üle kümne korra kriminaalkorras karistamise puhul ja välismaalasest kinnipeetaval elamisloa või tööloa puudumise korral.

3.4. Tingimise ennetähtaegset vabanemist välistavad/takistavad asjaolud - kinnipeetavate isikute toimikutega tutvumine ja Tartu Vangla kinnipeetavate intervjuerimine

Kolmanda etapina teostati uurimistöö käigus kinnipeetavate isiklike toimikutega tutvumine ja kinnipeetavatega teemaintervjuu. Kolmanda etapi ülesandeks oli leida põhjused, miks kinnipeetavad ei olnud vabanenud ennetähtaegselt ja kas nad on üldse TEV taotluse vangla direktorile esitanud. Teiseks ülesandeks on uurida, kas aastal 2006 TEV tähtajani jõudvatel kinnipeetavatel esineb eelneva uurimise käigus leitud TEV takistavaid põhjuseid.

Vastamaks uurimisküsimusele, kuivõrd on võimalik suurendada ennetähtaegselt vabastatavate arvu, jaotati grupid ümber. Esimesse gruppi jäid kinnipeetavad, kelle TEV tähtaeg saabus enne 2006. aastat, ja teise gruppi kinnipeetavad, kelle TEV aeg saabub 2006. aastal.

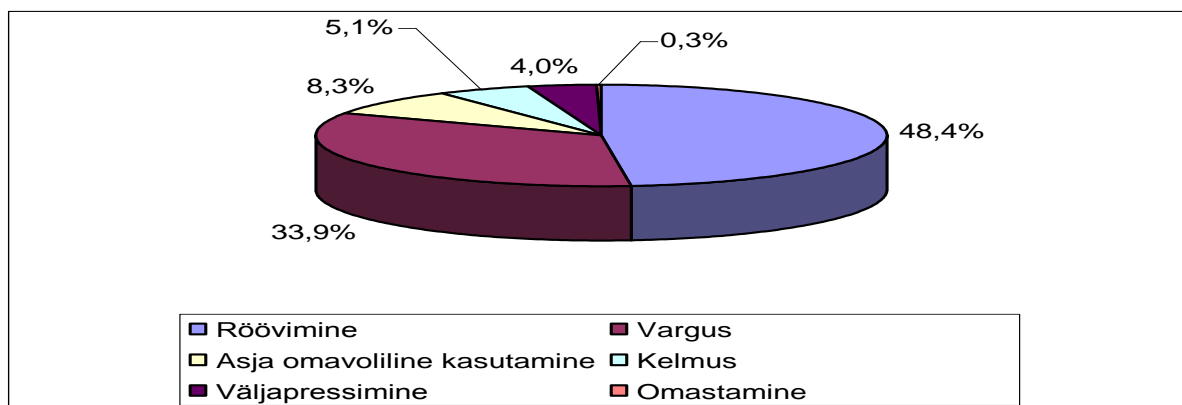
Uurimise teostamiseks kitsendati kõigepealt mõlemat uurimisalust gruppi. Kitsendamiseks valiti välja varavastased kuriteod, mis moodustavad vanglas olevate kinnipeetavate seas suurima osa. Samas on varavastased kuriteod ka ühiskonnale mitte nii ohtlik, kui näiteks isikuvastased kuriteod. Kõikidest kuritegudest moodustavad varavastased kuriteod 2006.a võimalikest tingimisi ennetähtaegsetest vabanejatest 52% (vt joonis 3).

Joonis 3. Kinnipeetavate süüteo liigi järgi 2006. aasta võimalike ennetähtaegsete vabanejate hulgast

Seejärel jäeti varavastastest kuritegudest omakorda välja kaks kuriteo liiki, millest üks on röövimine ja teine väljapressimine. Röövimine jäeti käesoleva töö autori poolt välja seetõttu,

et oma olemuselt on see kuriteo liik ka vägivallakuritegu (Traat 2005:25). Väljapressimised seetõttu, et tihtipeale on selle kuriteo liigi puhul tegu vägivallaga ähvardamisega. Samuti ulatub mõlema kuriteo liigi puhul maksimaalne karistusaeg kuni 12. aastani, millest nähtub, et tegu on suhteliselt raskete kuriteo liikidega. Sellega jäi varavastastest kuritegudest valimisse esimese grupi puhul 59% ja teise grupi puhul 48% varavastast süüdimõistetut (joonis 4).

Joonis 4. Varavastased süüteo 2006.aasta võimalike ennetähtaegsete vabanejate seas

Saadud gruppidest võeti ainult Tartu Vanglas viibivad kinnipeetavad. Esimesse gruppi saadi kokku 66 ja teise grupi 27 kinnipeetavat. Enne toimikutega tutvumist teostati nende kinnipeetavate osas „Vangistusregistri” abil andmete õigsuse kontroll, mille käigu kontrolliti eelkõige süüteo liike ja distsiplinaarkaristusi. Seejärel teostati kinnipeetavate isiklike toimikutega tutvumine, mis toimus 2006. aasta märtsi lõpus ja aprilli algul.

Esimese grupi puhul selgus:

1. „Vangistusregistri” andmetel oli seitsmel kinnipeetaval veel juures ka teine raskem paragrahv, kas röövimine või narkokuritegu. Tegemist oli sel juhul liitkaristuse mõistmisega, kus raskema kuriteoliigi eest oli karistus määratud juba varasema kohtumenetluse tulemusena. 12 kinnipeetaval oli probleeme distsipliiniga. 23 isikut oli selleks ajaks juba vabanenud tingimisi ennetähtaegselt. Nende kinnipeetavate suhtes täiendavat uurimist ei teostatud;
2. ühe toimiku uurimisel selgus, et üks kinnipeetav oli TEV menetluse lõpetanud omal algatusel, kuna karistuse lõppemise aeg oli TEV esimesele võimalikule kuupäeval väga lähedal. Nende vahel oli ainult kuu aega. Koheselt sõeluti samade tunnuste alusel nimekirjast välja veel neli kinnipeetavat, kes olid juba tähtaegselt vabanenud.

Kriteeriumiks võeti kahe tähtaja vahele kaks kuud. On ju ilmselge, et TEV ei ole kinnipeetaval mõistlik sel juhul kasutada – mingeid kontrollnõudeid talle sel juhul peale ei panda ja ta on vaba mees. Neid nelja edaspidi enam ei uuritud, kuid see üks, kelle isiklikku toimikut juba uuriti, on kajastatud ka toimikutest saadud andmete kokkuvõttes;

3. üheksa kinnipeetavat olid vabanenud tähtaegselt. Nendest kahele isiklikule toimikule ei olnud võimalik ligi pääseda ja neli elimineeriti juba eelmise punktiga ära. Seega tutvuti vabanejatest kokku kolme toimikuga. 10 kinnipeetavat viibis veel vanglas. Kokku tutvuti 13 toimikuga;
4. isiklikest toimikutest selgus, et neist üheksa olid teinud TEV taotluse, kuid ennetähtaegselt neid ei vabastatud. Neli uurimise ajal vanglas viibinud kinnipeetavat ei olnud esitanud TEV taotlust.
5. neist neli vanglas viibinud kinnipeetavat ei olnud esitanud TEV taotlust. Ülejäänud olid kõik TEV taotluse teinud, kuid ennetähtaegselt neid ei vabastatud. Taotluste negatiivsete otsuste põhjused olid nende üheksa isikliku toimiku järgi järgmised (mõnel juhul oli mitu põhjust korraga):
  - kaheksal korral oli keeldumise põhjus seotud varasemate samaliigiliste kuritegude toimepanemisega, suure hulga eelnevate kriminaalkaristustega või eelnevalt kontrollnõuete mittetäitmisega;
  - viiel juhul puudus kinnipeetaval vabaduses võimalik töökoht või töökohta tõendav dokument;
  - kahel korral puudus kindel elukoht;
  - ühel isikul oli karistuse lõpu aeg TEV võimaluse tähtajale liiga lähedal;
  - ühel kinnipeetaval oli alustatud uus kriminaalmenetlus;

Kuna neli kinnipeetavat ei olnud TEV taotlust teinud, siis nendega viidi läbi teemaintervjuu. Intervjuu tulemusena selgus, et TEV taotluse esitamata jätmise põhjused on järgmised:

- ühel juhul on kinnipeetavat varasemalt mitmetel kordadel kriminaalkorras karistatud;
- kahel juhul ei olnud kinnipeetavatel kindlat töö-, ega ka elukohta. Ühel neist ei olnud ka töölouba;
- viimane kinnipeetav ei esitanud TEV taotlust, kuna arvas, et karistusaja lõpp on liiga kaugel. Samas oli tal plaanis TEV kindlasti taotleda.

Toimikutega tutvumise tulemusena ilmnes kaks olulist kriteeriumit. Esimeseks on uue kriminaalmenetluse alustamine, mis automaatselt võetakse aluseks TEV menetluse lõpetamiseks. Teiseks on karistusaja lõpu lähestikku olek TEV võimaluse tähtajaga. Teise grupi uurimisel arvestatakse nende asjaoludega juba varakult. Põhiliseks TEV keeldumise põhjuseks oli seega selle uurimise tulemusel eelnevate kuritegude sooritamine. Teiseks, kuid juba vähemtähtsaks põhjuseks on kindla töö- või elukohta puudumine kinnipeetava vabanemise korral.

Intervjuu seevastu andis tulemuseks, et pooltel TEV taotluse mitte esitanutel ei olnud ei töö, ega ka elukohta. Uuringu käigus selgus ka tõsiasi, et mõlemad kinnipeetavad olid abi saamiseks pöördunud sotsiaaltöötaja poole, kuid lõpptulemusena sellest kasu ei olnud. Riik selles osas lihtsalt enne vabanemist ei aita. Üks neist kirjutas väidetavalt isegi rehabilitatsiooni keskusesse, kuid mingit tagasisidet sealt ei olevat mitme kuu möödudes tulnud. Selgus, et kinnipeetavad on alles peale vabanemist omavalitsuse mure, mis tuleneb kehtivast “Sotsiaalhoolekande seaduse” (1995) § 28 sõnastusest.

Kui esimese grupi alusel olid pealmised põhjused TEV mittekohtlemise kohta välja selgitatud, teostati uurimus ka teise grupiga. Teise gruppi kuuluvaid Tartu Vanglas viibivaid kinnipeetavaid oli kokku 27. Kasutati sama tehnikat, mida esimesegi grupi puhul. Ära jäi ainult isiklike toimikutega tutvumine. Selgusid järgmised asjaolud:

1. „Vangistusregistrist” selgus, et neljal kinnipeetaval oli teise raskema paragrahvina veel juures röövimine. Põhjus sama, mis eelmiselgi grupil. Viiel kinnipeetaval oli probleeme distsipliiniga. Viiel kinnipeetaval oli alustatud uut kriminaalmenetlust ja ühel kinnipeetaval oli TEV esimene võimalik tähtaeg ligistikku karistuse lõppemise tähtajale. Nende kinnipeetavate suhtes täiendavat uurimist ei teostatud;
2. kaks kinnipeetavat oli vabastatud ennetähtaegselt;
3. järgi jäi kümme kinnipeetavat, kellega teostati käesoleva aasta aprilli alguses intervjuu. Intervjuu tulemusena selgus, et kümnest üheksal kinnipeetaval ei esinenud takistavaid asjaolusid, mis segaksid TEV. Samuti oli neil kõigil kavas esitada või oli juba esitatud TEV taotlus. Ühe kinnipeetava TEV oli aga küsitav. Sellel kinnipeetaval ei olnud töökohta ja kriminaalkorras oli ta karistatud juba viiendat korda. Algselt küll väitis kinnipeetav, et tal on elukoht olemas, kuid intervjuu käigus selgus, et ka kindlat elukohta tal vabaduses ei ole.

Mõlema grupi analüüsist nähtus, et „Vangistusregistrist” väljavõetud andmed ei olnud valimis täiesti usaldusväärsed. Näiteks osadel kinnipeetavatel oli veel juures raskem paragrahv ja nad ei oleks valimisse klassifitseerinud. Taolise vea põhjusteks võivad olla: andmeid sisestava ametniku puudulikud oskused, programmi enda eripärad, mis ei võimaldagi paremini andmeid anda, andmeid andmebaasist väljavõtva ametniku oskused ning neid andmeid küsiva isiku küsimise oskused.

Analüüsi tulemuste osas on üllatuslik see, et kui esimeses grupis ei saanud kinnipeetavad TEV seetõttu, et nende kuritegelik ajalugu oli liiga pikk, siis teise grupi puhul sellist suurt probleemi ei esinenud. Valimist langes intervjuu käigus välja ainult üks kinnipeetav, kellel ühe põhjusena võib välja tuua ka varasema karistatuse. Seega on eeldusi, et 2006. aastal vabaneb ennetähtaegselt rohkem kinnipeetavaid, kui varem.

Uute kriminaalmenetluste alustamise puhul kinnipeetavate suhtes saab ka teha omi järeldusi. Kriminaalmenetlused võtavad tavaliselt päris kaua aega enne kui nad kohtu lahendi saavad. Seetõttu on loogiline, et selle kriminaalmenetluse ajal kedagi tingimisi ei vabastata – ei ole ju selge, mis kinnipeetavast saab. Kuid kui kriminaalmenetlus on mingi väiksema süüteo eest, siis on võimalik, et uue saadava karistuse aeg loetakse kaetuks vana karistusega või liidetakse vanale karistusele tühine osa karistusaega juurde. Seega liigub sellega vabastamise aeg lähemale ja osadel juhtudel kindlasti on vabanemise aeg nii lähedal, et ennetähtaegse vabastamise taotlust ei ole mõtet enam tehagi.

3.5. 2006.a tingimisi ennetähtaegselt vabastatute arvu prognoos

Viienda etapi ülesandeks on leida eeldatav 2006.a tingimisi ennetähtaegselt vabastatute kinnipeetavate prognoos. Lõpptulemusena saab selle käigus vastuse küsimusele, kas lõputöö hüpotees leidis kinnitust või mitte. Arvutamiseks kasutatakse jube eelpool uurimistöö käigus saadud andmeid. Järgnevad arvutused on kõik seotud aastal 2006 esmakordselt ennetähtaegse vabastamise võimaluse saavate kinnipeetavate andmetega. Kui arvutused peaksid olema seotud mingite muude andmetega, siis seda ka arvutuste käigus näidatakse.

Eelnevate uurimistulemuste põhjal selgus, et valimisse kuulus 27 Tartu Vanglas viibivat kinnipeetavat, kellest 4 oli raskem paragrahv. Kuna nende 4 puhul ei vaadeldud nende

võimalikku TEV, siis arvestatakse nad arvutamise jaoks koguhulgast maha. 9 kinnipeetava vabanevad suure tõenäosusega tingimisi ennetähtaegselt ning 2 neist oli juba ennetähtaegselt vabanenud. Seega 11 kinnipeetavat 23-st vabanevad arvutuste kohaselt ennetähtaegselt, mis moodustab 47,8%. Eelnevalt selgus, et prognoosi kohaselt saab TEV võimaluse 2006.a 1300 kinnipeetavat, millest 47,8% on 621 kinnipeetavat. Seega vabaneb prognoosi kohaselt 2006.a ennetähtaegselt rohkem kui 600 kinnipeetavat, mis oli hüpoteesi määraks.

Käesoleva uurimistöö käigus jäi autorile silma veel üks asjaolu. 2004. aastal vabanes vanglast kokku natuke üle 2100 kinnipeetava ja 2005.aasta esimesel poolel oli vabanejate arv üle 1100 kinnipeetava (Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused. 2005). Selle alusel võib oletada, et ka 2006.a tuleb vabastatute arv samasse suurusjärku ehk üle 2100 kinnipeetava. Nagu varem oli välja prognoositud, siis 1300 kinnipeetaval oli võimalik esmakordselt ennetähtaegselt vabaneda 2006.a. Seega umbes 800 kinnipeetaval (35%) ei ole üldse võimalik TEV taotlust mingitel põhjustel esitada. Käesoleva töö autor näeb selle nähtuse põhjustajaks järgmisi võimalusi:

- kinnipeetavad, kellel on alla kuue kuuline karistusaeg ei saagi võimalust TEV, (Karistusseadustik 2001). Sel juhul leiab käesoleva töö autor, et on tegu puuduliku seadusandlusega või puuduliku seadusandluse rakendamisega, kuna need isikud jäävad vabanedes ilma mingi kontrollita. Nende karistuste puhul oleks praeguses situatsioonis mõistlik kasutada KarS § 74 näol osalist vangistust;
- karistusaeg kaetakse vahistatuna vanglas viibitud ajaga ja kinnipeetav saab kohe kohtust vabaks;
- uurimiseks saadud andmed ei ole mingil põhjusel tõepärased.

Mis seda nähtust täpselt põhjustab lõputööga saadud andmete põhjal otsustada ei saa, kuna lõputöö käigus vaadeldi ainult kinnipeetavaid, kellel on võimalik ennetähtaegselt vabaneda. See nähtus vajaks edasist suuremamahulist uurimist, kuid minu lõputöö raamesse see ei mahu.

Sellest järeldus, et TEV väike protsent on tingitud ka osaliselt sellest, et osadel vabanejatele ei avanegi võimalust tingimisi ennetähtaegselt vabaneda.

KOKKUVÕTE

Töö teoreetilises osas selgus, et vangistus ei ole tulemuslik karistuse liik. Vanglas viibides kinnipeetavad reeglina resotsialiseerumise asemel kaotavad hoopis võimet peale vabanemist eluga toime tulla. Seega toodame tihtipeale isikuid, kes hakkavadki käima vanglas. Sellest jõuti järeldusele, et võimalusel tuleb kasutada lühemaid vanglakaristusi ja alternatiivkaristusi.

Madalaks TEV põhjustajateks uurimise tulemusena olid:

- üks osa kinnipeetavaid ei saagi võimalust ennetähtaegseks vabanemiseks;
- kinnipeetavate probleemid distsipliiniga;
- kinnipeetavate kriminaalse karjääri pikkus;
- elu- ja töökoha puudumine;
- karistusaja lõpp on liiga lähedal TEV esimesele võimalikule ajale, mistõttu TEV taotlust ei tehtagi;
- kinnipeetavatel alustatakse uut kriminaalmenetlust.

Eelviimase põhjuse juures ei ole kinnipeetav ise huvitatud TEV, kuna see ei ole talle kasulik. Teiste puhul ei tohiks neid kinnipeetavaid esimesel võimalusel vabadusse lasta, kuna uue kuriteo toimepanemise risk on liiga suur. Elu- ja töökohaga seoses ei ole riik täitnud enda kohustust hoolitseda oma elanike eest. Mingil määral küll pakutakse ka elukohti, kuid need võimalused ei ole suured. Vähemalt uurimise käigus selgus, et vabanevad kinnipeetavad on alles siis omaavalitsuse probleemiks, kui nad vabadusse astuvad.

Tuginedes eeltoodule leidis käesolevas diplomitöös tõestamist hüpotees, et seadusandlust muutmata on võimalik tingimisi ennetähtaegselt vabanenute arvu tõsta poole võrra (600 kinnipeetavani aastas). Prognoosi kohaselt on TEV võimalik tõsta 2006.aastal 621 vabanejani. Arvestama peab muidugi sellega, et vabanejate koguarv aasta lõikes eriliselt ei muutuks. Seega on praeguse seaduse regulatsiooniga võimalused TEV arvu suurendada. Kuid samas ei too see endaga kaasa suurt kinnipeetavate arvu vähenemist, kuna 2006.a prognoositav TEV arv ei suurene protsentuaalselt väga palju. Samas arvestades ja ellu rakendades veel alltoodud ettepanekuid on võimalik kinnipeetavate arvu vähendada juba märgatavalt.

Ettepanekud seoses TEV suurendamise võimaluste kohta on järgmised:

- lühiajalises perspektiivis muuta TEV taotluse esitamine automaatseks, et kontrollnõuetele allutamise saaksid ka need kinnipeetavad, kelle karistuse lõpp on lähedal TEV esimesele võimalikule kuupäevale. Samuti isikud, kes on toime pannud raske kuriteo või on mitmeid kordi varem kriminaalkorras karistatud nii, et nad vabaneksid ennetähtaegselt kasvõi mõned kuud enne reaalselt karistusaja lõppu;
- pikemas perspektiivis muuta kõigi kinnipeetavate puhul TEV automaatseks;
- luua rohkem majutus- ja rehabilitatsioonivõimalusi vanglast vabastatutele;
- laiendada kriminaalhooldust, kui TEV arv peaks tõusma;
- selgitada täpselt välja miks osad vabanejad ei saa ennetähtaegse vabastamise võimalust, et saaks ka nende puhul võimaluse korral võtta ette meetmeid allutamaks nad käitumiskontrollile.

РЕЗЮМЕ

Данная дипломная работа составлена на эстонском языке и состоит из 40-ти односторонних листов.

Ключевыми словами являются: заключённый, криминальная политика, рецидивизм, неэффективность заключения, условно-досрочное освобождение и уменьшение количества заключённых.

Целью работы является выяснить возможности увеличения условно-досрочных освобождений в Эстонии и при этом найти ответ на вопрос, насколько возможно в рамках действующей законной регуляции увеличить число заключённых освобождающихся условно-досрочно.

Для сбора и анализа исследуемых данных в данной работе используется как количественный, так и качественный метод. В процессе исследовательской работы сравниваются две группы заключённых. Первую группу составляют заключённые которые уже имеют право на досрочное освобождение, но по каким-либо причинам его не получили. Составными второй группы являются заключённые у которых срок возможного досрочного освобождения ещё не наступил. В процессе исследования выясняются причины, почему заключённые первой группы не освободились и могут ли эти причины присутствовать у второй группой. В конце работы прогнозируется число заключённых, которые освободятся условно-досрочно в 2006 году.

Дипломная работа привела к заключению, что часть заключённых не освобождаются условно-досрочно, поскольку:

- у заключённого были проблемы с дисциплиной;
- криминальная карьера заключённого была длинная;
- в случае освобождения у заключённого не было места жительства и работы;
- срок окончания реального заключения слишком близок к первому возможному сроку условно-досрочного освобождения, вследствие чего заключённый не подаёт заявления на условно-досрочное освобождение;

- некоторые заключённые не получают возможности на условно-досрочное освобождение;
- прогнозом условно-досрочных возможных освобождений на 2006 год могут быть 631 заключённых.

На данный момент уменьшение количества заключённых в Эстонии является одной из криминальнополитических проблем. В связи с этим результаты и предложения данной работы могут быть учтены в дальнейших политических процессах, связанных с уменьшением количества заключённых в Эстонии.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Abadinsky, H. 2000. Probation and parole – (7th Ed). New Jersey: Prentice-Hall;
2. Babbie, E. R. & Rubin, A. 1989. Research Methods for Social Work. California: Wadsworth Publishing Company;
3. Bouma, G. D. & Atkinson, G. B. J. 1995. A Handbook of Social Science & Research (2nd Ed). Oxford University Press;
4. Colson, C. & Ness, D.V. 1995. Süüdi mõistetud. Tallinn: EELK Kriminaaltöö Keskus
5. Ginter, J., Kruusamäe, M & Sootak, J. 2004. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused – üleminek totalitaarriikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura;
6. Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina;
7. Eesti kriminaalhoolduse esimesed aastad 1998-2004. 2004. Tallinn: Eesti Vabariigi Justiitsministeerium;
8. Eestlased ei soovi karistuste kergendamist. 2006. Postimees.
http://www.postimees.ee/240106/online_uudised/189799.php 19.04.2006;
9. Fontana, A. & Frey, J. H. 2000. The Interview: From Structural Questions to Negotiated Text. In N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (Eds.), Handbook of Qualitative Research (2nd Ed.) (pp 645-672). Thousand Oaks, California: SAGE Publications;
10. International Centre for Prison Studies. 2006a. Prison Brief for Estonia.
http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief/europe_records.php?code=135
18.04.2006;
11. International Centre for Prison Studies. 2006b. Prison Brief for Europe.
<http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief/europe.html> 18.04.2006;
12. Jakobi, K. & Maurer, T. 2004. Retsidiivsusrisi hindamisest vanglas ja kriminaalhoolduses. Sotsiaaltöö nr 2/2004;
13. Justiitsministeeriumi arengukava kuni aastani 2010. 2006. Tallinn: Eesti Vabariigi Justiitsministeerium 18.04.2006;
14. Karistusseadustik. 06.06.2001. – RT I 2001, 61, 364, RT I 2006, 7, 42;
15. Karuauk, K. 2000. Vanglast tingimisi enne tähtaega vabastamise kord. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia korrektsioonikolledž;
16. Kinnipeetavate arvu vähendamine: ennetähtaegse vabastamise võimalused. 2005. [Avaldamata allikas] Tallinn: Eesti Vabariigi Justiitsministeerium;

17. Kinnipeetava tingimisi enne tähtaja lõppemist vangistusest vabastamise avalduse läbivaatamise kord. 29.11.2000. - RTL 2000, 126, 2017, RTL 2006, 36, 622;
18. Kriminaalhooldusseadus. 17.12.1997. – RT I 1998, 4, 62, RT I 2005, 15, 85;
19. Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. RTI, 31.10.2003, 67, 457;
20. Laine, M. 1997. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia;
21. Neuman, W., L. 1991. Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. USA: Allyn and Bacon;
22. Nüüdisaja nõuetele vastava kinnipidamiskohtade süsteemi kujundamine. 1996. Tallinn: Eesti Vabariigi Justiitsministeerium;
23. Raska, E. 2002. Kriminoloogia – sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura;
24. Rask, M. 2001. Mitte ainult vangide arvust Eestis.
<http://www.juura.ee/artiklid.php3?cat=5&id=3004> 19.04.2006;
25. Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A. & Ginter, J. 2002. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn: Juura;
26. Sobols, R. 2004. Tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamine Murru vangla näitel. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia korrektsioonikolledž;
27. Sootak, J. 1997. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura;
28. Sootak, J. & Pikamäe, P. 2001. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn: Ilo;
29. Sotsiaalhoolekande seadus. 8. 02. 1995. - RT I 1995, 21, 323, RT I 2005, 57, 451;
30. Zamble, E. & Quinsey, V. L. 1997. The criminal recidivism process. Cambridge University Press;
31. Traat, U. 2003. Kriminoloogia I. Tallinn: Sisekaitseakadeemia;
32. Traat, U. 2005. Kriminoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia;
33. Vaher, K. M. 2004. Eesti Kriminaalpoliitika põhialused.
<http://www.respublica.ee/index.php?id=7704> 17.04.2006;
34. Vaher, K., M. 2005. Vanglad turvaliselt tühjaks.
[http://www.sloleht.ee/\(jxc2lgf1z4oqit3xxcwcl2aq\)/index.aspx?id=179967](http://www.sloleht.ee/(jxc2lgf1z4oqit3xxcwcl2aq)/index.aspx?id=179967) 19.04.2006;
35. Vangistusseadus. 14.06.2000. – RT I 2000, 58, 376, RT I 2006, 12, 79;
36. *Feuerbach, A. 1840. Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts. Giessen;
37. *Laubenthal, K. 1998. Strafvollzug. Berlin;

38. *Masso, A. 2000. Tahtlikud tapmised Eestis 1990. aastatel: koht üldkuritegevuse struktuuris, selle kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed muutused. PA Arengu- ja infoosakond. Tallinn;
39. *Mezger, E. 1934. Kriminalpolitik auf kriminologischer Grundlage. Stuttgart;

LISA 1

Osaliselt struktureeritud küsimustik kinnipeetavate teemaintervjuu läbiviimisel

Kinnipeetavate TEV takistavad asjaolud:

1. Mida arvab vabanemisest
2. Mida arvab TEV
3. Mida on teinud vabanemiseks
  - Elukoht
  - Töökoht
  - Elamisluba
  - Tööluba
4. Kriminaalne taust ja praegune kriminaalne olukord
5. Probleemid vanglas
6. Haridus
7. Tulevikuplaanid seoses vabanemisega